

Χάρισμα καὶ θεσμός: τὰ ὄρια τῆς θεσμολογικῆς προσέγγισης

ΚΟΣΜΑ ΜΠΟΣΚΟΒΙΤΣ*

1. Τὰ χαρίσματα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο

α. Ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐπισημαίνει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν χαρισμάτων τῶν πιστῶν: «*Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· αἱ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν*» (Α΄ Κορ. 12, 4-7).

Σὲ κάθε πιστὸ ἐνεργεῖ καὶ φανερῶνεται τὸ Ἅγιο Πνεῦμα «πρὸς τὸ συμφέρον», ἔτσι ὥστε σὲ ἄλλον νὰ χαρίζεται «λόγος σοφίας», σὲ ἄλλον «λόγος γνώσεως», σὲ ἄλλον «χαρίσματα ἰαμάτων» καὶ σὲ ἄλλον «ἐνεργήματα δυνάμεων» ἢ «προφητεῖες», ὅλα ὁμῶς ἐνεργοῦνται ἀπὸ «τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα», τὸ ὁποῖο κατανέμει τὰ χαρίσματα κατὰ τὴ βούλησίν του: «*διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται*» (Α΄ Κορ. 12, 7-11).

Ἡ ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἀποδίδεται μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ (Ἐφ. 4, 11-12). Στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχουν πολλὰ μέλη καὶ μία κεφαλὴ (Ἐφ. 4,15). Ὅλα τὰ μέλη εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ λειτουργεῖ τὸ σῶμα. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ ὅσα μέλη τοῦ σώματος φαίνονται ἀσθενέστερα καὶ εὐτελέστερα ἔτσι ὥστε νὰ ἀποτρέπεται τὸ σχίσμα καὶ ἡ διαίρεση τοῦ σώματος καὶ ὅλα τὰ μέλη νὰ μεριμνοῦν ὑπὲρ ἀλλήλων, νὰ συμπάσχουν καὶ νὰ χαίρονται (Α΄ Κορ. 12, 12-27).

β. Τάξεις χαρισμάτων. Ὅλα τὰ χαρίσματα λειτουργοῦν ἐν ἐνότητι στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ ὅλα τὰ λειτουργήματα δὲν εἶναι τῆς ἴδιας τάξεως: «*Καὶ οὐς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνή-*

* Ὁ Κοσμάς Μπόσκοβιτς εἶναι διδάκτωρ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαίου.

σεις, γένη γλωσσῶν» (Α΄ Κορ. 12, 28, βλ. επίσης Ἐφ. 4, 11-13)». Ἡ κατάταξη τοῦ Ἀποστόλου δὲν φαίνεται νὰ εἶναι χρονολογική («πρῶτον ἀποστόλους»), ἀλλὰ μᾶλλον ἀποσκοπεῖ νὰ καταδείξει τὴ σημασία τοῦ κάθε χαρίσματος ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, παρ' ὅτι καὶ τὰ εὐτελέστερα χαρίσματα εἶναι ἀναγκαῖα στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας (Α΄ Κορ. 12, 22), ὁ Ἀπόστολος παροτρύνει τοὺς Κορινθίους νὰ ἐπιδιώκουν τὰ ἀνώτερα χαρίσματα («ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείτονα», Α΄ Κορ. 12, 31). Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, τοὺς ἐξηγεῖ ὅτι ἡ γλωσσολαλία, ἐνῶ μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς ἐξαιρετικὸ ἀνθρώπινο χάρισμα μὲ τὰ πολιτιστικὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς, εἶναι ἀπλῶς σημεῖο γιὰ ὅσους δὲν πιστεύουν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ προφητεία εἶναι σημεῖο γιὰ τοὺς πιστοὺς (Α΄ Κορ. 14, 22-23), δηλαδή ἔχει μεγαλύτερη σημασία ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τοὺς καλεῖ ἐπομένως νὰ ἐπιδιώκουν μὲ ἀληθινὸ ζῆλο τὸ χάρισμα τῆς προφητείας καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, νὰ μὴ ἐμποδίζουν τὸ χάρισμα τῆς γλωσσολαλίας («Ὡστε, ἀδελφοί, ζηλοῦτε τὸ προφητεῦν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ καλύετε», Α΄ Κορ. 14, 39).

γ. «Κυβερνήσεις» ὡς χαρίσματα. Μεταξὺ τῶν χαρισμάτων ποὺ ἐνεργοῦνται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ὁ Ἀπόστολος δὲν παραλείπει νὰ ἀναφέρει καὶ τίς «κυβερνήσεις» (Α΄ Κορ. 12, 28). Δὲν περιορίζεται στὰ χαρίσματα τῆς προφητείας, τῆς διδασκαλίας, τῆς ἰάσεως ἢ τῆς «ἀντιλήψεως» ὡς διακονίας, ἀλλὰ περιλαμβάνει τὸ «κυβερνᾶν», τὴν καθοδήγηση τοῦ πλοίου τῆς Ἐκκλησίας κατ' ἄλλην εἰκόνα. Αὐτὸ ποὺ θὰ ἀποδίδαμε μὲ τοὺς τρέχοντες ὄρους ὡς διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας κατατάσσεται μεταξὺ τῶν χαρισμάτων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, οἱ Ἀπόστολοι ἀσκοῦν τίς λειτουργίες τῆς προσευχῆς καὶ τῆς διακονίας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἑπτὰ Διάκονοι ἐπιφορτίζονται μὲ τὴν ὑλικὴ διακονία τῶν πιστῶν (Πράξεις 6, 2-4), ἔτσι καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συγκρατεῖ τὸ «κυβερνᾶν» ὡς ξεχωριστὸ χάρισμα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅλα τὰ λειτουργήματα στὴν Ἐκκλησία εἶναι χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χωρὶς νὰ γίνεται διάκριση μεταξὺ χαρισματούχων καὶ ποιμένων, χαρισματούχων καὶ μονίμων λειτουργῶν, «πνευματικῶν» καὶ διοικητικῶν καθηκόντων¹. Τὸ «ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα» ἐνεργεῖ καὶ κατανέμει τὰ χαρίσματα «πρὸς τὸ συμφέρον» (Α΄ Κορ. 12, 4).

1. ΖΗΖΙΟΥΔΑ ΙΩΑΝΝΟΥ Δ., Μητροπολίτου Περγάμου, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Ἐνχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, 2η ἔκδοση, Ἐκδόσεις Γρηγόρη, Ἀθήνα 1990, σ. 51, ὅπου καὶ κριτικὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Α. Harnack περὶ διατρέσεως μεταξὺ χαρισματούχων καὶ μὴ.

Οί «κυβερνήσεις» δὲν κατατάσσονται στὶς πρῶτες τάξεις τῶν χαρισμάτων, ἀλλὰ στὶς ἐπόμενες (πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα...», Α΄ Κορ. 12, 28-29), μὲ τὴν ὑπόμνηση ὅμως ὅτι ὅλα τὰ χαρίσματα εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας (Α΄ Κορ. 12, 22) καὶ γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ὡς σώματος Χριστοῦ (Ἐφ. 4, 12: «πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»).

2. Θεσμοὶ καὶ κανονιστικὴ προσέγγιση

α. *Συμβολικὴ γλῶσσα στὴν Ἐκκλησία καὶ ἀπουσία συστήματος.* Ἡ γλῶσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι συμβολικὴ: περιγράφει μὲ μεταφορὲς καὶ εἰκόνες τὴν ἐμπειρία πού βιώνουν οἱ πιστοὶ μέσα στὴν Ἐκκλησία². Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, τὰ δόγματα δὲν θέτουν παρὰ ὅρια: περιγράφουν, ὀριοθετοῦν, διατυπώνουν, ἀλλὰ δὲν ἐξαντλοῦν τὴν ἀλήθεια, ὅπως μυστηριακὰ βιώνεται στὴν Ἐκκλησία. Δὲν ὑπάρχει δογματικὸ σύστημα πού νὰ ἐξηγεῖ καὶ νὰ κατοχυρώνει μὲ ὀριστικὸ τρόπο ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς πίστεως.

Σὲ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ, ἡ Ἐκκλησία περιγράφεται ὡς σῶμα Χριστοῦ σὲ συνέχεια τῆς εὐαγγελικῆς εἰκόνας τῆς ἀμπέλου (Ἰω. 15, 5, «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα»), ἔτσι ὥστε νὰ ἀποδοθεῖ προτεραιότητα στὸν ἐνσαρκωμένο Χριστὸ ὡς κεφαλὴ καὶ πηγὴ τῆς ἐνότητας τῶν πιστῶν (Ἐφ. 4, 15-16, «ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα»). Καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπιλέγονται ὅροι πού ἀποδίδουν τὴν ἀνθρώπινη πλευρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἡ συνέλευση τῶν πιστῶν ἢ ἡ κοινωμία τῶν ἁγίων, ἡ γλῶσσα τῶν Πατέρων δὲν γίνεται κανονιστικὴ. Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἓνα σύνολο ὀργάνων, διαδικασιῶν καὶ κανόνων, ὅπως καὶ ἡ πίστη δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα σύνολο ἐντολῶν ἢ ἓνα δογματικὰ ἐπεξεργασμένο σύστημα κανόνων. Τὸ δόγμα ἢ οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔχουν τὴν ἔννοια ἐνὸς ὀλοκληρωμένου καὶ κλειστοῦ συστήματος³.

2. Π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΩΡΟΦΕΚΙ, *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μία ὀρθόδοξη ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, Ἐκδόσεις Ἀρμός, Ἀθήνα 1999, σ. 18).

3. Ἄρκει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ κανονικὸ δίκαιο δὲν συνιστᾶ οὔτε μπορεῖ νὰ ἀναλυθεῖ, κατὰ τὴν ὀρθόδοξη θεώρηση, ὡς ἓνα αὐστηρὰ ἱεραρχημένο σύστημα κανόνων θετικοῦ δικαίου κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ κρατικοῦ δικαίου, PHEIDAS V. I., «Droit canon. Une perspective orthodoxe», *ANALECTA CHAMBESIANA 1* - Institut de Theologie Orthodoxe d'Etudes Superieures. Centre Orthodoxe du Patriarcat Oecumenique Chambesy, Geneve, 1998, βλ. ἰδίως ἐνότητα I. 4. L'esprit et l'autorité des canons, προσβάσιμο στὴν ἴστοσελίδα http://www.myriobiblos.gr/texts/french/pheidas_droit_4.html.

β. *Θεσμός και κοινωνικές σχέσεις: μία κανονιστική προσέγγιση.* Ἡ χρήση τοῦ ὄρου θεσμός παραπέμπει σὲ μία κανονιστική προσέγγιση τοῦ κόσμου. Ἐτυμολογικά, ὁ ὄρος θεσμός προέρχεται ἀπὸ τὸ *τεθειμένον*, δηλαδή τὸν τεθειμένο κανόνα καὶ τὰ θέσµια ἀναφέρονταν σὲ κανόνες, ἔθιμα καὶ τελετές. Στὴν ἀρχαία Ἀθήνα οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος καλοῦνταν «ἐν Ἀθήναις θεσμοί».

Στὴ σύγχρονη ἐποχή, μία ὁµάδα ἢ, μὲ νομικούς ὄρους, μία ἔνωση προσώπων συγκροτεῖται σὲ θεσµὸ καὶ ἀσκεῖ συγκεκριμένες λειτουργίες ποὺ προβλέπονται σὲ *συστατικούς κανόνες*, τυπικούς ἢ ἄτυπους, κρατικῆς προέλευσης ἢ συμβατικούς μεταξύ τῶν μερῶν, κανόνες δικαίου ἢ κανόνες ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς συμβάσεις.

Ἡ ἔννοια τοῦ θεσμοῦ δὲν περιορίζεται στὶς ἐνώσεις προσώπων ἢ στὰ ὄργανα ἑνὸς εὐρύτερου ὀργανισμοῦ. Ὡς θεσµὸς μπορεῖ νὰ νοεῖται ἐπίσης ἓνα σύνολο κανόνων μὲ συγκεκριμένο ἀντικείμενο, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ θεσµὸς τῆς ιδιοκτησίας⁴ ἢ ἀκόμη μία νομικὰ κατοχυρωμένη διαδικασία (πχ. θεσµὸς τῆς κλήρωσης γιὰ τὴν ἐπιλογή ὀρισμένων δημοσίων ὀργάνων, θεσµὸς τῆς πώχευσης γιὰ τοὺς ἐμπόρους).

Ὁ θεσµὸς, ὑπὸ τὴν στενὴ ὀργανικὴ ἐκδοχὴ του, εἶναι συστατικὸ στοιχεῖο τῆς διοικητικῆς διάρθρωσης, τῆς «δομῆς» ἑνὸς ὀργανισμοῦ καὶ ἔχει συνδεθεῖ ἱστορικὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ κράτους καὶ τῆς κρατικῆς διοίκησης. Ἔτσι, στὸ δημόσιο δίκαιο, ὡς θεσμοὶ χαρακτηρίζονται τὰ βασικὰ ὄργανα τῆς ἔννομης τάξης⁵. Αὐτὲς ὁµως οἱ ἱστορικὲς καταβολὲς δὲν περιορίζουν τὴν ἐμβέλεια τοῦ θεσμοῦ σὲ ὅλο τὸ πλέγμα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων: ὁ θεσµὸς τῆς ἀνώνυμης ἐταιρείας ἢ ὁ θεσµὸς τοῦ ἰδρύματος ἀφοροῦν κατ' ἐξοχὴν στὴ δράση τοῦ ἰδιωτικοῦ χώρου καὶ τῆς «κοινωνίας τῶν πολιτῶν».

Ἐπιπλέον, ὡς ἀπαραίτητο ἐννοιολογικὸ στοιχεῖο, ἡ χρῆση τοῦ ὄρου θεσµὸς ἀποτυπώνει τὴν παγίωση μιᾶς σχέσης πέραν τῶν ἰδιοτήτων καὶ «χαρισμάτων» τοῦ συγκεκριμένου προσώπου ποὺ φέρει τὶς ἐξουσίες, τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ συνιστοῦν τὸν θεσµὸ («φορέα τοῦ θεσμοῦ»). Ὁ θεσµὸς περιγράφει κανόνες καὶ σχέσεις ποὺ διαρκοῦν στὸν χρόνο καὶ «ἀπροσωποποιοῦνται», δηλαδή ἔχουν κατοχυρωθεῖ μὲ γενικούς καὶ ἀπρόσωπους κανόνες καὶ

4. Βλ. ΔΑΙΓΟΓΛΟΥ Π. Δ., *Συνταγματικὸ δίκαιο. Ἀτομικὰ δικαιώματα Β'*, Ἐκδόσεις Ἀντ. Ν. Σάκκουλα, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ, 1991, σ. 898.

5. Πέραν τοῦ κρατικοῦ ὀρίζοντα, στὸ δίκαιο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ γαλλικοῦ δημοσίου δικαίου, ὀρισμένα ὄργανα ἀναγνωρίζονται ὡς θεσμοὶ (institutions) καὶ ὑπάγονται σὲ εἰδικὸ καθεστῶς σὲ σχέση μὲ τὰ λοιπὰ ὄργανα τῆς ἐνωσιακῆς ἔννομης τάξης.

άσκούνται χωρίς να εξαρτώνται καταρχήν από τα προσωπικά χαρίσματα και αδυναμίες του φορέα του θεσμού⁶.

Είναι δε ενδιαφέρον ότι σε επιστήμες που ασχολούνται με τη συμπεριφορά του ανθρώπου, όπως ή οικονομική επιστήμη, ή θεσμολογική προσέγγιση δίνει προτεραιότητα όχι στα μεμονωμένα άτομα ή στις ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν κάποιο σκοπό, αλλά στους *απρόσωπους κανόνες, τυπικούς ή άτυπους, που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά*⁷. 'Υπ' αυτό το πρίσμα, οι θεσμοί έχουν πρωτεύουσα σημασία («*institutions matter*»), έφ' όσον διαμορφώνουν το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της ανθρώπινης συμπεριφοράς⁸.

γ. *Θεσμός και άσκηση εξουσίας*. Η μελέτη των θεσμών ως τρόπων με τους οποίους επηρεάζεται ή ανθρώπινη συμπεριφορά άφορα βαθύτερα στο φαινόμενο της εξουσίας στις κοινωνικές σχέσεις. Ο θεσμός συνδέεται στενά με την άσκηση εξουσίας: τα πρόσωπα που συγκροτούν τον θεσμό και αναλαμβάνουν όρισμένα αξιώματα άσκούν τις εξουσίες που τους έχουν άνατεθει είτε έναντι των προσώπων τα όποια υπόκεινται στον θεσμό, βρίσκονται δηλαδή σε ιεραρχικά ύποτελή θέση ως «*υπήκοοι*», είτε έναντι άλλων θεσμών και οργάνων. Στην πρώτη περίπτωση, ό θεσμός παραπέμπει στην ιεραρχική διάρθρωση ενός οργανισμού, στα διαφορετικά όργανα ή «*τάξεις*» ενός οργανισμού. Ο θεσμός όμως μπορεί να συνδέεται με σχήματα όριζόντιας δικτύωσης (*networks*) μεταξύ των μελών ενός οργανισμού ή μεταξύ των μελών διαφορετικών οργανισμών (π.χ. σχήματα δικτύωσης μεταξύ δημοσίων φορέων και ιδιωτικών ενώσεων)⁹.

Η επίκληση του όρου θεσμός άσκει επιπροσθέτως συμβολική λειτουργία στην προοπτική της ενίσχυσης της άσκησης εξουσίας, ύπό την έννοια ότι άναγνωρίζεται κώρος, ένδεχομένως δε και άυθεντία, στους κανόνες, όργανα και διαδικασίες που έχουν παγιωθεί ως θεσμοί. Άυτή ή συμβολική λειτουργία έπε-

6. Άπό την άλλη πλευρά, ό τρόπος άσκησης των εξουσιών άπό τον συγκεκριμένο φορέα του θεσμού διαμορφώνει τη φυσιογνωμία του και συμβάλλει στην ιστορική διαμόρφωση και εξέλιξη του (βλ. π.χ. ΤΣΑΤΣΟΣ Δ. Θ., *Για τό νόημα του προεδρικού θεσμού*, Έκδόσεις Παπαζήσης, Άθήνα 2005, σσ. 12-13.

7. NORTH D.C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, σ. 3 έπ.

8. Βλ. επίσης στην πολιτική επιστήμη MARCH J. G. and OLSEN J. P., *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, Free Press, Νέα Υόρκη 1989.

9. LADEUR J., "Towards a Legal Theory of Supranationality: The Viability of the Network Concept", *European Law Journal* 3 (1997), σ. 33.

νεργεῖ διττῶς: ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ φορεῖς τοῦ θεσμοῦ (π.χ. τοῦ ἀρχηγοῦ ἑνὸς κράτους) ὀφείλουν νὰ τηροῦν τὴν τελετουργία καὶ τὰ καθήκοντα ποὺ συνδέονται μὲ τὸν θεσμὸ ἔτσι ὥστε νὰ μὴν ὑπονομευθεῖ ἐκ τῶν ἔσω τὸ κῦρος του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ πρόσωπα ποὺ ὑπόκεινται στὸν θεσμὸ ὀφείλουν νὰ τοῦ ἀναγνωρίζουν σεβασμὸ καὶ νὰ τοῦ ἀποδίδουν τιμὴ ἀνεξαρτήτως τῆς προσωπικότητος καὶ τῶν «χαρισμάτων» τοῦ συγκεκριμένου φορέα τοῦ θεσμοῦ.

3. Θεσμοὶ καὶ μυστηριακὴ τάξι στὴν Ἐκκλησία

α. *Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεσμοῦ.* Ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἱεράρχησι τῶν διαφορετικῶν λειτουργημάτων (Α΄ Κορ. 12, 28 «*πρῶτον ἀποστόλους... ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις*»). Στὴ συνέχεια, διαμορφώθηκαν βαθμιαῖα διαφορετικὲς «τάξεις» (ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι, λαϊκοί) μὲ μόνιμο χαρακτῆρα καὶ κατανομὴ λειτουργιῶν. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς προεστῶς τῆς τοπικῆς κοινότητος ἐνεργεῖ εἰς τύπον Χριστοῦ καὶ τόπον Θεοῦ ἀνεξαρτήτως τῶν ἰδιοτήτων τοῦ συγκεκριμένου προσώπου. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ὁ ἐπίσκοπος ἐπιφορτίζεται, πρῶτον, μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ ποιμαίνειν, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐξουσία νὰ καθοδηγεῖ καὶ νὰ «κυβερνᾷ» τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας· δεύτερον, μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ ὀρθοτομεῖν καὶ νὰ λειτουργεῖ ὡς «διδάσκαλος τῆς πίστεως»· τρίτον, ἀποτελεῖ τὴν «πηγὴ ὄλων τῶν μυστηρίων»¹⁰. Ἐπίσης, ὁ ἐπίσκοπος ἔχει τὴν ἀποκλειστικὴ ἐξουσία νὰ χειροτονεῖ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους¹¹. Σύνοδος ἐπισκόπων μπορεῖ νὰ ἀποφασίζεῖ περὶ τῆς ἀποκοπῆς τῶν μελῶν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, νὰ χειροτονεῖ ἐπισκόπους καὶ νὰ ἀποφαίνεται ἐπὶ δογματικῶν θεμάτων¹². Συγχρόνως, ὁ ἐπίσκοπος, ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια ὑπὸ τὴν προε-

10. Βλ. ἀντὶ πολλῶν WARE ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ, Ἐπίσκοπος Διοκλείας, *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1996, σ. 393-394, ὁ ὁποῖος παραπέμπει σχετικὰ στὴν Ὁμολογία Δοσιθέου.

11. Πρβλ. ΖΗΖΙΟΥΛΑ, *Ἡ ἐνότης...*, ὅ.π., σσ. 160-161, ὅπου σημειώνεται ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν Ἀποστολικὴ Παράδοσι τοῦ Ἱππολύτου, οἱ πρεσβύτεροι λαμβάνουν τὸ χάρισμα τῆς «διακυβέρνησις τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ» ὡς συνεχιστὲς τοῦ ἔργου τῶν πρεσβυτέρων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας καὶ νοθεσίας τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι σταδιακὰ μέχρι τὸ τέλος τοῦ τετάρτου αἰῶνος διαμορφώνεται ἡ ἀντίληψις ὅτι «ὁ Ἐπίσκοπος διαφέρει τοῦ πρεσβυτέρου μόνον κατὰ τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν», ὅ.π., σ. 166. Μὲ ἄλλα λόγια, τὰ χαρίσματα τοῦ «κυβερνᾷ» καὶ τῆς διδασκαλίας φαίνεται νὰ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἱερατικὴ ἐξουσία.

12. ΖΗΖΙΟΥΛΑ ΙΩΑΝΝΟΥ Δ., Μητροπολίτου Περγάμου, «Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός. Ἱστορικὰ, ἐκκλησιολογικὰ καὶ κανονικὰ προβλήματα», *Θεολογία* 80, 2(2009), σ. 5 ἑ.π., σ. 22 ἑ.π.

δρία του επισκόπου και σύνοδοι επισκόπων ασκούν μία σειρά από διοικητικά καθήκοντα τόσο εντός της Έκκλησίας (π.χ. πειθαρχική εξουσία), όσο και στις σχέσεις με τις δημόσιες αρχές.

Στην Έκκλησία φαίνεται να αναπτύσσεται δηλαδή μία διάρθρωση που εξωτερικά φέρει τα χαρακτηριστικά του θεσμού: διακριτές τάξεις με ιεραρχική διάρθρωση και προκαθορισμένα καθήκοντα, ο Επίσκοπος ως προεστώς της τοπικής κοινότητας, συνοδικό σύστημα, παγίωση των σχέσεων και αναπαγωγή θεσμών μέσω προκαθορισμένων κανόνων και διαδικασιών του κανονικού δικαίου και –σέ όρισμένες περιπτώσεις– του δημοσίου δικαίου.

Ο Επίσκοπος εμφανίζεται ως «μονάρχης» στην επισκοπή του¹³ και εκφράζει αυθεντικά την τοπική Έκκλησία στις σχέσεις της με τις άλλες Έκκλησίες. Ο δέ συνοδικός θεσμός μπορεί να εκληφθεί, κατά την ορθόδοξη θεολογία, ως μία μορφή οριζόντιας ενότητας των τοπικών Έκκλησιών ως καθολικής Έκκλησίας¹⁴.

Ακόμη πιο έμφατικά, η κρατική εξουσία αναγνωρίζει την Έκκλησία της Ελλάδος ως δημόσιο θεσμό του οποίου ο καταστατικός χάρτης κατοχυρώνεται με νόμο, ο οποίος προβλέπει αναλυτικά τη διάρθρωση και λειτουργία¹⁵. Από νομική άποψη, η Έκκλησία της Ελλάδος, οι Μητροπόλεις, οι ένορίες και οι μονές αναγνωρίζονται ρητώς ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Κατοχυρώνονται νομικά διαφορετικές γεωγραφικές εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες και στα εκκλησιαστικά αξιώματα αναγνωρίζεται έθιμοτυπία που προσιδιάζει σε δημόσιες αρχές¹⁶.

β. Έξωτερική προσέγγιση και μυστηριακή τάξη. Όλη αυτή όμως ή θεώρηση δεν παύει να είναι μία «έξωτερική» ανάγνωση του φαινομένου της Έκκλησίας. Η σύλληψη της Έκκλησίας ως ιεραρχικού οργανισμού –και δη ως νομικού προσώπου δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου αναλόγως του τρόπου διαρρύθμισης των σχέσεων Έκκλησίας και Πολιτείας– και του επισκόπου ως εξουσια-

13. WARE ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ, *Η Όρθόδοξη Έκκλησία*, ό.π., σσ. 393-394.

14. Βλ. τις συμβολές στο άφιέρωμα στο συνοδικό σύστημα σέ *Θεολογία* 2/2015.

15. Ν. 590/1977 περί του Καταστατικού Χάρτου της Έκκλησίας της Ελλάδος, ΦΕΚ Α' 146.

16. Ο Έλληνας νομοθέτης αναγνωρίζει πλέον ως θρησκευτικά και εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα κάθε ένωση προσώπων με συγκεκριμένη όμολογία γνωστής θρησκείας και οργανωμένη άσκηση της λατρείας της έφ' όσον τηρηθούν όρισμένες τυπικές προϋποθέσεις (Ν. 4301/2014, ΦΕΚ Α' 7331, σχετικά με την όργάνωση της νομικής μορφής των θρησκευτικών κοινοτήτων και των ενώσεών τους στην Ελλάδα).

στικῷ θεσμοῦ μὲ νομικὰ κατοχυρωμένες ἐξουσίες εἶναι μία «ἐξωτερική» προσέγγιση πού βασίζεται στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἔννομη τάξη ἀντιλαμβάνεται μία κοινότητα πιστῶν. Ἡ προτεραιότητα δίδεται στὰ κριτήρια τοῦ δικαίου καὶ ἄλλων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἢ, μὲ θεολογικὴ ὀρολογία, στὰ κριτήρια τοῦ κόσμου καὶ ὄχι στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ὡς κοινότητα τῶν πιστῶν ἀντιλαμβάνεται τὸν ἑαυτό της. Πρόκειται δηλαδή γιὰ μία κανονιστικὴ προσέγγιση τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν¹⁷.

Ἔτσι ὁμως παραγνωρίζεται ἡ φύση καὶ ἡ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας ὡς μυστηριακοῦ σώματος Χριστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ὡς σύναξη τῶν πιστῶν δὲν εἶναι «ἐκ τοῦ κόσμου» (Ἰω. 15, 19), ἔστω καὶ ἐὰν ἐνεργεῖ στὸν κόσμο καὶ ὁ κόσμος τὴ συλλαμβάνει μὲ τὰ δικά του κριτήρια. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀντιλαμβάνεται τὸν ἑαυτό της ἀπλῶς ὡς μία σύναξη μὲ συγκεκριμένη δομὴ, ἀλλὰ ὡς εὐχαριστηριακὴ κοινότητα μὲ ἐσχατολογικὴ ἀναφορά, τῆς ὁποίας τὰ μέλη συνέρχονται «ἐπὶ τὸ αὐτό» καὶ οἱ «τάξεις» συγκροτοῦνται μυστηριακὰ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὁ ἐπίσκοπος δὲν εἶναι ὁ διορισμένος ἐλέω Θεοῦ μονάρχης ἐπὶ τῶν πιστῶν, ἀλλὰ πρωτίστως τὸ πρόσωπο πού ἐνεργεῖ εἰς τύπον Χριστοῦ, προΐσταται τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ἐκφράζει αὐθεντικὰ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ λειτούργημα τοῦ ἐπισκόπου συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴ μυστικὴ θεώρηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ ἐν τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. Οἱ τοπικὲς Ἐκκλησίες ἐνώνονται μυστηριακὰ ὡς σῶμα Χριστοῦ στὴ μία καὶ μόνη καθολικὴ Ἐκκλησία¹⁸.

Ἐπ’ αὐτὸ τὸ πρῶμα, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ διάκριση μεταξὺ τῆς μυστηριακῆς «δομῆς» τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ καὶ τῆς διοικητικῆς διάρθρωσης τῆς Ἐκκλησίας ὡς δημόσιου καὶ ιδιωτικοῦ θεσμοῦ, ὅπως συλλαμβάνεται καὶ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν ἔννομη τάξη¹⁹.

17. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι γιὰ τὴν κατανόηση τῆς λειτουργίας τοῦ δικαίου ἔχει ὑποστηρικθεῖ πειστικὰ ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐξωτερικὴ παρατήρηση τῆς συμμόρφωσης τῶν κοινωνιῶν τοῦ δικαίου πρὸς τοὺς κανόνες δικαίου, ἀλλὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ’ ὄψιν ἡ ἐσωτερικὴ πτυχή τῶν κανόνων (internal aspect of rules), ὁ τρόπος, δηλαδή, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ κοινωνοὶ τοῦ δικαίου ἀντιλαμβάνονται τὴ συμπεριφορὰ τους σὲ σχέση μὲ τοὺς κανόνες δικαίου, βλ. HART H.L.A., *The Concept of Law*, Clarendon Press, Oxford, 2^η ἔκδοσις, 1994, σ. 90.

18. ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, *Ἡ ἐνότης...*, ὅ.π., σσ. 191 καὶ 193.

19. Στὴν ἴδια λογικὴ, δὲν μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ τὸ κανονικὸ δίκαιο καὶ ἡ λειτουργία του ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ λειτουργία τοῦ θετικοῦ δικαίου στὸ πλαίσιο τῆς κρατικῆς ἢ τῆς διεθνούς ἔννομης τάξης.

Διαφορετικά μπορεί να δημιουργηθοῦν σοβαρές παρανοήσεις όταν μεταφέρονται τὰ σχήματα καὶ οἱ ἔννοιες τοῦ δικαίου στὴν Ἐκκλησία χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὴ δὲν συγκροτεῖται μεταξὺ μιᾶς ομάδας προσώπων ἐπὶ τῆ βάσει συμβατικῶν σχέσεων ἢ κρατικῶν κανόνων, ἀλλὰ φανερώεται καὶ ἐνεργεῖται ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μυστηριακά, καὶ δὴ σὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὸ κριτήριο «ἐγκυρότητας» ἢ πιστότητας τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῶν «θεσμῶν» τῆς δὲν εἶναι ἡ συμμόρφωση πρὸς προϋφιστάμενους κανόνες, ἀλλὰ ἡ μετοχὴ τῶν μελῶν τῆς στὴν ἐπερχόμενη Βασιλεία, ὅπως ἰδίως ἐνεργεῖται στὴ Θεία Εὐχαριστία.

Ἐπ' αὐτὴ τῆ θεώρηση, τὸ κριτήριο «ἐγκυρότητας» τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμγῶς κανονιστικό (π.χ. νομικὴ διαδοχὴ ἀτομικῶν χαρισμάτων), ἀλλὰ ἀφορᾷ στὴ λειτουργία ἢ μὴ τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ²⁰. Στὴν ἴδια προοπτικῇ, δὲν ἀρκεῖ τὸ τυπικὸ κριτήριο, κατὰ τὸ κανονικὸ δίκαιο, τοῦ ὄργανου ἔκδοσης τῶν κανόνων (Οἰκουμενικὴ ἢ τοπικὴ σύνοδος) γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ὁ βαθμὸς σύνδεσής τους μετὰ τὴν ἀποστολικὴ παράδοση καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας²¹.

γ. *Λειτουργήματα ὡς σχέσεις.* Ὅλα τὰ λειτουργήματα στὴν Ἐκκλησία εἶναι χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χωρὶς νὰ γίνεταὶ διάκριση μεταξὺ «πνευματικῶν» καὶ διοικητικῶν καθηκόντων. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν Ἐκκλησία γίνεται λόγος γιὰ «*λειτουργήματα*» καὶ ὄχι γιὰ καθήκοντα καὶ νομικὲς ἐξουσίες πού μποροῦν νὰ αὐτονομηθοῦν καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἐκτὸς τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ οἱ ἐξουσίες πού συνδέονται μετὰ αὐτὰ δὲν «ἀντικειμενικοποιοῦνται»²², οὔτε κατέχονται ἢ μεταβιβάζονται ἀπὸ τοὺς φορεῖς τους, ἀλλὰ συνδέονται καὶ ἐντάσσονται στὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Σὲ αὐτὴ τὴν προοπτικῇ, πρόκειται γιὰ λειτουργίες πού ἐνεργοῦνται ὡς σχέσεις καὶ ἡ μυστηριακὴ «δομὴ» τῆς Ἐκκλησίας ἀφορᾷ στὶς εἰδικὲς σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς²³.

Ἔτσι, ἡ προσφορὰ τῶν δώρων ὡς ἴδιον τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας ὀλοκληρῶνεται μετὰ τὸ ἀμὴν τῶν πιστῶν. Στὴν Ἐκκλησία ὑπάρχουν «*διδάσκαλοι καὶ διδα-*

20. ZIZIOULAS J. D., *Being as Communion*, St Vladimir's Press, New York 1985, σ. 198, ὅπου ἡ Ἀποστολικὴ διαδοχὴ ὀρίζεται ὡς διαδοχὴ (ἐκκλησιαστικῶν) κοινοτήτων («*succession of communities*»).

21. PHEIDAS, *Droit canon...*, ὅ.π., ὑπὸ I. 4. *L'esprit et l'autorité des canons*.

22. ZIZIOULAS, *Being as Communion*, ὅ.π., σ. 223.

23. «*Specificity of relations*», *ibid*, σσ. 205 καὶ 220.

σκόμμενοι», ἀλλὰ ἡ ἐξουσία τοῦ ὀρθοτομεῖν τοῦ ἐπισκόπου δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσυνδεθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὡς φύλακας τῆς πίστεως ἀναγνωρίζεται τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή κληρικοὶ καὶ λαϊκοί²⁴. Περαιτέρω, ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου στὴν τοπικὴ κοινότητα καὶ τῶν ἐπισκόπων ἐν συνόδῳ νὰ ἀποτυπώνουν αὐθεντικὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας δὲν προϋποθέτει ἀπλῶς μία τυπικὴ συγκατάθεση τῶν πιστῶν, ἀλλὰ «συμφωνία καὶ πιστότητα στὴν ὅλη ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας». Ὑπ’ αὐτὴ τὴ θεώρηση, ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου δὲν εἶναι κατὰ βᾶθος παρὰ «ἐξουσία μαρτυρίας»²⁵.

δ. *Ἐκκλησία ὡς θεσμὸς καὶ γεγονός*; Στὴν πραγματικότητα, ἡ Ἐκκλησία, παρ’ ὅτι ἔχει τὴ διάρθρωση ἐνὸς θεσμοῦ, «ἐνεργεῖται» ὡς σῶμα Χριστοῦ σὲ κάθε Θεία Εὐχαριστία καὶ ἐπιβεβαιώνεται λειτουργικὰ σὲ κάθε μυστηριακὴ πράξη²⁶. Ὁ θεσμὸς δὲν προϋπάρχει τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ μᾶλλον περιγράφει καὶ μεταφράζει σὲ δικαιοῦς ὄρους τὴ λειτουργία μίας «βαπτισματικῆς» κοινότητος²⁷. Ἐπίσης, στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει παγίωση σχέσεων, ἀλλὰ συμμετοχὴ ἐλευθέρων προσώπων ποὺ ἐνεργοῦν ὡς σῶμα Χριστοῦ. Δὲν μπορεῖ δὲ νὰ ὑπάρχουν προκαθορισμένα μὲ ἀντικειμενικὸ τρόπο καὶ «ἐξασφαλισμένα» ἀποτελέσματα ἐκ τῆς συμμετοχῆς τῶν πιστῶν στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἐὰν δὲν λειτουργοῦν πράγματι οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ σώματος Χριστοῦ.

Στὴν ἴδια προοπτικὴ, δὲν μπορεῖ νὰ προβλεφθεῖ ἐκ τῶν προτέρων μὲ αὐστηρὰ νομικὰ κριτήρια σὲ ποιῆς περιπτώσεις καὶ ὑπὸ ποῖες προϋποθέσεις ἡ ἐξουσία μαρτυρίας τῶν ἐπισκόπων ἐν συνόδῳ μπορεῖ νὰ ἀναγνωρισθεῖ ὡς

24. WARE, *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, ὁ.π., σ. 397.

25. ΦΛΩΡΟΦΣΚΙ, *Τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, ὁ.π., σσ. 114-115

26. Πρὸβλ. ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ, *Being as Communion*, ὁ.π., σσ. 205-206, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία εἶναι *συγχρόνως θεσμὸς καὶ γεγονός*, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι πάντοτε παρούσα μὲ μία *δομὴ (structure)*. Πράγματι, ἡ εὐαγγελικὴ γλῶσσα παραπέμπει στὸν Μυστικὸ Δεῖπνο τὴν *εἰκόνα* τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ μὲ συγκεκριμένους σχέσεις μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων (Ibid, σ. 206). Ἐὰν θελήσουμε ὅμως νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ μυστηριακὴ δομὴ ἢ διάρθρωση τῆς Ἐκκλησίας ὡς «θεσμοῦ», πρέπει συγχρόνως νὰ διευκρινίσουμε ὅτι πρόκειται γιὰ *σχέσεις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἐνεργοῦνται ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ὄχι λόγω συμμόρφωσης πρὸς προϋφιστάμενους κανόνες* (Ibid, σ. 140) *καὶ ὅπου τὸ κριτήριον «ἐγκυρότητας» δὲν εἶναι ἡ παγίωση μιᾶς δομῆς ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ παρελθὸν ἀλλὰ ἡ μετοχὴ στὰ ἔσχατα, δηλαδή στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ* (Ibid, σ. 206).

27. Βλ. ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Δ., Μητροπολίτου Περγάμου, «Ἡ Ἐκκλησία ὡς εὐχαριστηριακὴ κοινότητα καὶ οἱ βάσεις τοῦ δικαίου», εἰς τοῦ ἰδίου, *Ἔργα. Α’ Ἐκκλησιολογικὰ μελετήματα*, Ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 2016, σ. 757 ἑπ., 766.

οικουμενική σύνοδος, δηλαδή ως αὐθεντική ἔκφραση τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν μπορεῖ δηλαδή νὰ ἐξακριβωθεῖ ἐκ τῶν προτέρων πότε ἀκριβῶς λειτουργεῖ τὸ ἀποστολικό «Ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πράξεις, 15, 28)²⁸.

ε. *Μυστηριακὴ τάξη καὶ διοικητικὴ διάρθρωση.* Στὸ πρόσωπο τοῦ Ἐπισκόπου ἡ ἐξουσία τοῦ «κυβερνᾶν» συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν ἱερατικὴ ἐξουσία καὶ τὴ λειτουργία του ὡς προεστῶτος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐνεργεῖται στὴ Θεία Εὐχαριστία. Ἐπ’ αὐτὴ τὴ θεώρηση, τὸ πρωτεῦον κριτήριον εἶναι ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς σῶματος Χριστοῦ καὶ ἡ «διοικητικὴ» διάρθρωση δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀκολουθεῖ τὴ μυστηριακὴ τάξη τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα συνδέονται ἀπαραιτήτως μὲ συγκεκριμένη κοινότητα πιστῶν. Ὁμοίως, οἱ διοικητικὲς λειτουργίες δὲν αὐτονομοῦνται ἀλλὰ συνδέονται καὶ ἐξυπηρετοῦν συγκεκριμένη κοινότητα πιστῶν²⁹. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα διαμορφώθηκαν ἱστορικὰ κατὰ τρόπο πού ἀκολουθεῖ τις πραγματικὲς ἀνάγκες τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν (π.χ. διαμόρφωση ἐνοριῶν καὶ ἀναγνώριση τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας τῶν πρεσβυτέρων)³⁰. Ἡ Ἐκκλησία ὁμως δὲν παύει νὰ ἐνεργεῖται μυστηριακὰ ὡς σῶμα Χριστοῦ πού μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθεια στὸν κόσμον καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τὸν κόσμον. Ἐπομένως, ἡ διοικητικὴ διάρθρωση τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ μὲν νὰ ἀποτελεῖ, ἀπὸ ἐξωτερικὴ ἄποψη, τὸ κριτήριον γιὰ τὴν «ἀνάγνωση» καὶ τὴν κατάταξή της ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς θεσμοῦ, ἀλλὰ ἀπορρέει πράγματι ἀπὸ τὴ λειτουργία της ὡς σῶματος Χριστοῦ. Ὅταν τοῦτο δὲν συμβαίνει, ἀνακύπτει ὁ κίνδυνος διαμόρφωσης σχημάτων πού δὲν συνάδουν μὲ τὴ μυστηριακὴ τάξη τῆς Ἐκκλησίας.

4. Ὁ τρόπος ἄσκησης τῶν χαρισμάτων

α. *Ὁ πειρασμὸς τῆς ἐξουσίας.* Τὰ λειτουργήματα στὴν Ἐκκλησία ἐκλαμβάνονται ὡς χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰ ὁποῖα δὲν αὐτονομοῦνται καὶ ἐνεργοῦνται ὡς σχέσεις μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ὅλου σώματος. Συγχρόνως ὁμως προβλέπονται ὡς κανόνες καὶ διαδικασίες σὲ μία ἱεραρχικὰ διαρθρωμένη δο-

28. Βλ. ΖΗΖΙΟΥΛΑ, «Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός», ὅ.π., *Θεολογία* 80, 2(2009), σσ. 20-21, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος δὲν εἶναι θεσμός, ἀλλὰ γεγονός.

29. Ibid, σ. 27, περὶ τιτουλαρίων καὶ βοηθῶν ἐπισκόπων.

30. ΖΗΖΙΟΥΛΑΣ, *Ἡ ἐνότης...*, ὅ.π., σ. 151 ἐπ.

μή. Δὲν ὑπάρχει δηλαδή καμία «θεσμική» ἐγγύηση ὅτι κατὰ τὴν ἐφαρμογή τους δὲν θὰ περιπέσουν σὲ πρακτικὲς ἐπιβολῆς τοῦ ἰδίου θελήματος καὶ «ἀτομικῆς αὐθεντίας» τῶν φορέων τῶν λειτουργημάτων ἐπὶ τῶν πιστῶν. Ἀνακύπτει μὲ ἄλλα λόγια ὁ εὐαγγελικὸς πειρασμὸς τῆς ἐξουσίας. Τοῦτο δὲ ἰσχύει τόσο γιὰ τὸ χάρισμα τοῦ κυβερνᾶν ὡς πρακτικὴ διακυβέρνηση τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ γιὰ τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς νοθεσίας καὶ καθοδήγησης τῶν πιστῶν³¹.

β. *Ἡ καθ' ὑπερβολὴν ὁδός.* Ὁ κίνδυνος αὐτὸς ἐπισημάνθηκε ἐξαρχῆς ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει ὅτι ἡ «καθ' ὑπερβολὴν» ὁδὸς τῶν χαρισμάτων (Κορ. Α' 12, 31) εἶναι αὐτὴ τῆς ἀγάπης: «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον» (Κορ. Α' 13, 1-2). Ἐὰν ὁ τρόπος ἄσκησης τῶν χαρισμάτων δὲν μετέχει τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγάπης, τότε τίποτε ἀληθινὸ δὲν ἐπιτυγχάνεται: δὲν ὑπάρχει μετοχὴ στὸν Λόγο, ἀλλὰ ἀπλῶς λόγια κενὰ καὶ ἀναρθροὶ ἦχοι. Στὸν μέλλοντα αἰῶνα, οἱ προφητεῖες καὶ ἡ γνώση θὰ καταργηθοῦν, οἱ γλώσσες θὰ παύσουν, «ἡ ἀγάπη (ὅμως) οὐδέποτε ἐκπίπτει» (Κορ. Α' 13, 8).

Ἡ «καθ' ὑπερβολὴν» ὁδὸς ἀπηχεῖ τὸ εὐαγγελικὸ κριτήριό τῆς ἀγάπης (Ἰω. 13, 35 «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»), μὲ τὸ ὁποῖο διακρίνονται οἱ ἀληθινοὶ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ὅσους θὰ ἐπικαλεστοῦν τὸ ὄνομά Του γιὰ ἄλλους σκοπούς. Τὸ πρότυπο καὶ ὁ ὁδηγὸς παραμένει ὁ Χριστὸς ὁ ὁποῖος μεταμορφώνει τὶς ἐξουσιαστικὲς σχέσεις σὲ σχέσεις διακονίας ἐν ἀγάπῃ (Λουκ. 22, 26)³². Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀγνοεῖ τὸν κίνδυνο ἔκπτωσης τῶν θεσμῶν σὲ μορφὲς παγίωσης ἐξουσιαστικῶν σχέσεων. Μὲ πολὺ ρεαλιστικὸ τρόπο, οἱ εὐαγγελιστὲς ἀναφέρονται στὰ κριτήρια τοῦ κόσμου: ὅσοι «νομίζουσιν» ὅτι κυβερνοῦν στὸν κόσμο βασιζονται στὴν ἀπειλὴ καὶ τὴ χρῆση βίας καὶ τὸν καταναγκασμὸ γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἀποδοχὴ τῶν

31. Δὲν εἶναι ἔτσι τυχαῖο ὅτι ἔχει ὑποστηριχθεῖ εὐρέως ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ποιμενικὴ ἐξουσία τῶν ἱερέων (prouvoig pastoral) «ὡς διακυβέρνηση τῶν ψυχῶν» τῶν πιστῶν κατὰ τὸν Μεσαίωνα στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἀποτελέσει τὸν πρόδρομο καὶ τὸ πρότυπο σύγχρονων τεχνικῶν διακυβέρνησης, οἱ ὁποῖες δὲν βασιζονται τόσο στὴν ἀπειλὴ φυσικοῦ καταναγκασμοῦ ὅσο στὴν καθοδήγηση καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν ἀνθρώπινων συμπεριφορῶν, FOUCAULT M., *Sécurité, territoire, population*, Cours au Collège de France 1977-1978, Gallimard-Seuil, Paris 2004, σ. 127 ἑπ.· SENELLART M., *Les arts de gouverner*, Le Seuil, Paris 1995.

32. Βλ. ZIZIOULAS, *Being as Communion*, ὁ.π., σ. 227.

ἐξουσιαζομένων (Μάρκ. 10, 42: «οἶδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν»).

Σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας τονίζει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῶν πιστῶν δὲν βασιζέται στὸν φόβο ἢ στὸν μισθὸ ὡς ἀνταμοιβή, ἀλλὰ εἶναι ἡ πιὸ τέλεια ἐξουσία ποὺ βασιζέται στὴ διακονία τῶν δούλων *μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου* γιὰ νὰ κερδίσει τὶς ψυχές τους καὶ νὰ αἰχμαλωτίσει τὴ θέλησή τους³³.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο, τὰ χαρίσματα ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀσκοῦνται μὲ ὑπομονὴ καὶ ἀγάπη θυσιαστικὴ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς διακονίας τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι ἐνεργοῦν «εἰς τύπον Χριστοῦ» ἐπιφορτίζονται μὲ τὴν ἐξουσία Του ὡς θυσιαστικὴ διακονία καὶ αὐθεντικὴ μαρτυρία ὑπὲρ τῶν πιστῶν καὶ τοῦ κόσμου.

SUMMARY

Institution and Charisma: the boundaries of thesmologic approach

By Kosmas Boskovits,
PhD of European Law

The concept of institution refers to permanent rules and relations of an impersonal character in the sense that institutions are based on general and impersonal rules and operate in principle irrespective of the qualities of the persons involved. Institutions matter since they set the framework and inform the impact of human behaviour.

The Church may be conceived of as a hierarchical organisation with a specific structure, distinct “orders” under the authority of the bishop and relations based on pre-defined rules and procedures. Yet, this “normative” approach is based on an external view; it has to be carefully distinguished from the sacramental order of the Church as the body of Christ. Ministries are performed in Church as specific relationships among members who freely participate in its sacramental life, namely the divine Eucharist as the image of

33. «καὶ ἵνα Δεσπότης ἀληθῆς ᾗ, δούλου δέχεται φύσιν καὶ διακονεῖ τοῖς δούλοις *μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου*, καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς τῶν δούλων αἰρεῖ καὶ τὴν θέλησιν ἀμέσως χειροῦται», *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, Λόγος 4, παρ. 96.

the Kingdom of God. Moreover, the administrative structure of the Church may only follow and operate in conformity with its sacramental order as the body of Christ. Last but not least, ministries may fall into objectified offices unless they are understood in terms of relationships and exercised in the spirit of love and sacrifice.